

ПОНЯТТЄВО-ТЕРМІНОЛОГІЧНА СИСТЕМА ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИРОДНИХ РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ

Про рівень розвитку науки свідчить перш за все ступінь розробки її поняттєво-термінологічного і категорійного апарату. Будь-яка галузь знань базується на системі понять, які відображають внутрішню сутність, зовнішні ознаки і характеристики досліджуваних об'єктів і виступають, водночас, елементами наукових законів і теорій для пізнання й відображення об'єктивної реальності. В рекреаційній географії (як складової частини суспільної географії) ще не завершився процес формування свого власного поняттєво-термінологічного апарату. Як наукові напрями, що розвиваються на стику соціально-економічних і природничих наук, рекреаційна географія користується тим класичним поняттєво-термінологічним “арсеналом”, який склався в суспільній географії, фізичній географії, економічній географії, медичній географії, географії населення, ландшафтознавстві, екології, геології, архітектурі і інших наукових напрямках. А тому стає цілком зрозумілим, чому зміст цієї термінології часто носить багатозначний, а часом і дискусійний характер. Також рекреаційна географія оперує власною термінологією, яка розвивалась протягом останніх 30-40 років, продовжує поглиблюватись і розширюватись, віддзеркалюючи відповідні соціальні замовлення та суспільні процеси [2]. Розвиток рекреаційної сфери, як швидкоокупної і пріоритетної, поставив перед наукою не лише питання про необхідність більш глибокого аналізу проблем, пов'язаних з використанням природних рекреаційних ресурсів, але й більш чіткого розуміння самого поняття “природні рекреаційні ресурси”.

Різноманітні аспекти зазначеної проблематики висвітлено у наукових працях Л.О. Багрової, М.В. Багорова, О.О. Бейдика, Ю.О. Веденіна, С.А. Генсірука, М.С. Мироненка, М.С. Нудельмана, В.С. Преображенського, М.Ф. Реймерса, І.Т. Твердохлебова та ін.

Мета: розробити поняттєво-термінологічну систему, щодо дослідження природних рекреаційних ресурсів, та безпосередньо пов'язаних з ними категорій і понять, - “рекреація”, “рекреаційні ресурси”, “природно-рекреаційний потенціал”, розглянути класифікації природних рекреаційних ресурсів.

Поняттєво-термінологічна система дослідження природних рекреаційних ресурсів представлена на рис. 1.

Для того, щоб осмислити і інтерпретувати поняття “природні рекреаційні ресурси”, перш за все потрібно з'ясувати таке ключове поняття рекреаційної географії як “рекреація”.

Мироненко, Твердохлебов дають таке визначення терміну “рекреація” - це сукупність етимологічних значень: *ges creatio* (лат.) – відновлення, *ges creation* (франц.) – розвага, відпочинок, зміна дії, що виключає трудову діяльність і характеризує пов'язаний з цими діями простір. Відповідно, термін “рекреація” характеризує не лише певні види діяльності людей в вільний час, але й той простір, в якому вони функціонують. Отже, рекреація – це сукупність явищ і відношень, що виникають в процесі використання вільного часу для оздоровчої, пізнавальної, спортивної і культурно-розважальної діяльності людей на спеціалізованих територіях, що знаходяться поза межами населеного пункту, що є місцем постійного проживання [11]. На рахунок того, що рекреаційна діяльність відбувається на територіях лише поза межами населеного пункту, в якому проживає рекреант, з авторами можна не погодитися, оскільки є і короткотривала рекреаційна діяльність, яка може відбуватися і в межах населеного пункту, в якому проживає рекреант.

За В.С. Преображенським [7] рекреація :

1) просте відновлення фізичних і духовних сил, витрачених людиною в процесі трудової, навчальної та побутової діяльності;

2) у вузькому розумінні – різноманітні види людської діяльності у вільний час, спрямовані на відновлення сил і задоволення широкого кола особистих і соціальних потреб.

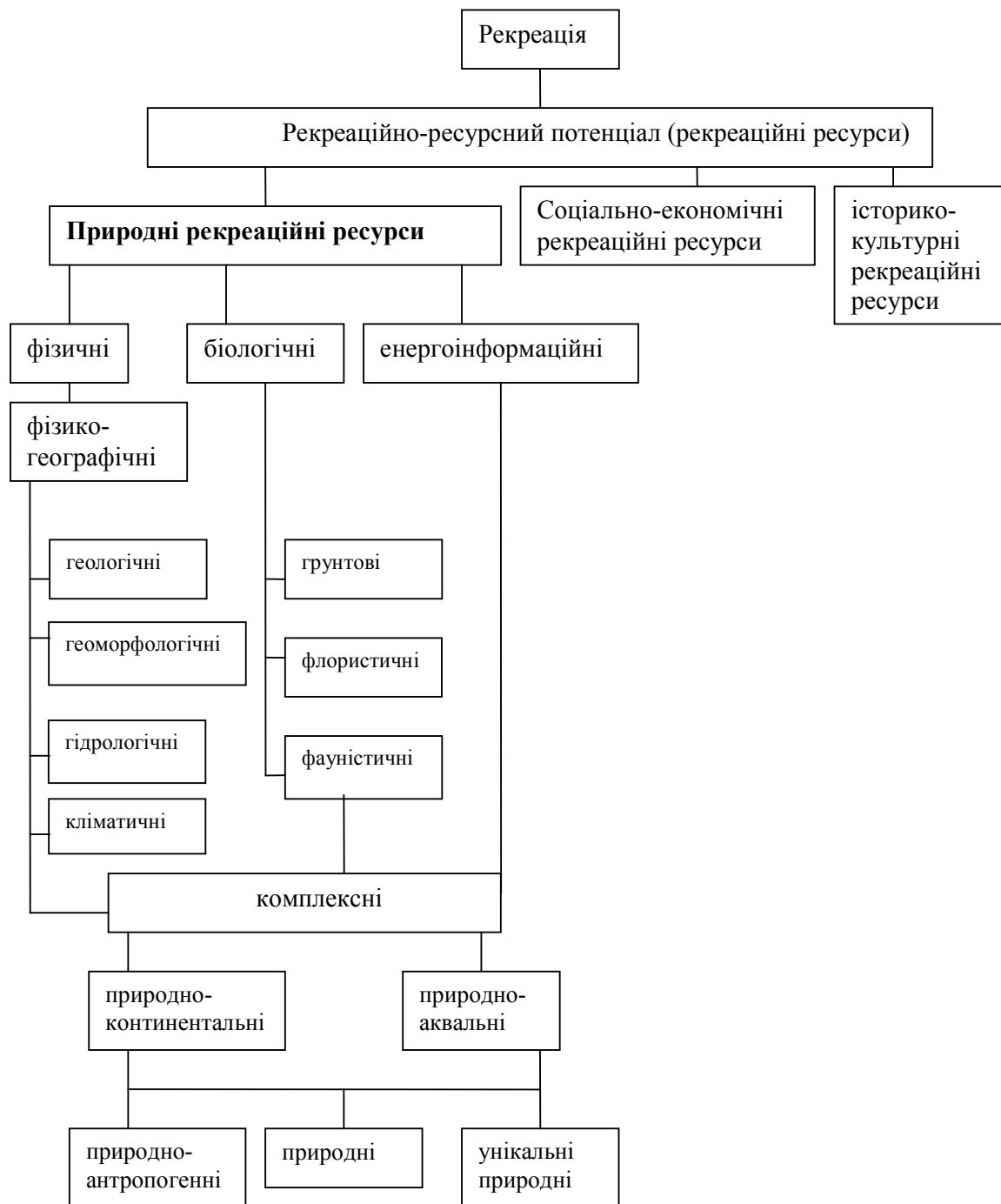

Рис.1 Поняттєво-термінологічна система дослідження природних рекреаційних ресурсів.

Останні включають розвиток фізичних і духовних сил людини, навичок спілкування між людьми, підвищення соціально-трудового і культурного потенціалу суспільства, а також формування нових рис та якостей особистості, у тому числі культури міжособистісних, міжвікових і міжнаціональних контактів, навичок сприйняття природних і культурних цінностей.

За М.Ф. Реймерсом [15] рекреація – це відновлення здоров'я і працездатності шляхом відпочинку поза межами житла – на природі чи під час туристської подорожі, пов'язаної з відвідуванням цікавих місць, в т.ч. національних парків, архітектурних і історичних пам'ятників, музеїв і т.п.

Вся сукупність природних, культурно-історичних і соціально-економічних передумов для організації рекреаційної діяльності на певній території утворює рекреаційний потенціал цієї території [11]. М.С. Мироненко вважав поняття “рекреаційний потенціал” синонімом поняття “умови і фактори розвитку рекреаційної діяльності”. Є.К. Трушиньш розглядає рекреаційний потенціал як “кількість ефекту, яку може отримати максимальна кількість рекреантів при найбільш сприятливих параметрах середовища з урахуванням екологічних обмежень” [3].

М.М.Блага під рекреаційно-ресурсним потенціалом території розуміє сукупну продуктивну спроможність її рекреаційних ресурсів. Ми вважаємо, що останнє визначення є досить вдалим, і при вивченні потенціалу рекреаційних ресурсів слід здебільшого розглядати його природничі критерії, а саме враховувати продуктивну спроможність рекреаційних ресурсів витримувати і відновлювати певні рекреаційні навантаження з урахуванням екологічних критеріїв.

Основною складовою рекреаційного потенціалу території є рекреаційні ресурси (головним чином природні рекреаційні ресурси) .

Введення в арсенал географічної науки поняття “рекреаційні ресурси” було не таким простим, як здається на перший погляд [16]. Раніше при аналізі проблеми організації курортної та рекреаційної діяльності використовували, як правило, тільки такі терміни, як “умови рекреаційної діяльності”, “лікувальні або курортні фактори”, “об'єкти туризму чи екскурсій”. Характерною рисою цих понять було те, що вони визначали, перш за все, якісний бік можливостей організації відпочинку, давали оцінку комфортності умов відпочинку, корисності використання того чи іншого лікувального фактору, атрактивності культурно-історичного чи соціально-технічного об'єкта.

Тривалий час не співставляли природні умови і фактори з ресурсами. Це пояснюється двома причинами: по-перше, незвичністю характеристик об'єктів, які розглядають в якості рекреаційних ресурсів, таких, наприклад, як краса пейзажів, унікальність природних, не змінених людиною ландшафтів і т.д.; по-друге, тим, що сама рекреаційна сфера не відносилась більшістю дослідників до системи народного господарства.

Вирішальним кроком на шляху формування сучасного уявлення про рекреаційні ресурси стала стаття Л.А. Багрової, Н.В. Багорова і В.С. Преображенського [1], в якій вперше було подано визначення поняття “рекреаційні ресурси”. “Рекреаційні ресурси – це природні, природно-технічні і соціально-економічні геосистеми і їх елементи, які, при існуючих технічних і матеріальних можливостях, можуть бути використані для організації рекреаційного господарства”. При цьому, за визначенням Багрової і її співавторів, рекреаційний ресурс – це лише одна з ланок в складному ланцюзі еволюційних уявлень: природний об'єкт – умови відпочинку – ресурси – фонди. Умови відпочинку виступають як перший фактор на шляху аналізу об'єктів з позиції їх придатності для рекреаційного використання. Перехід від умов рекреаційної діяльності до ресурсів пов'язаний перш за все з осмисленням господарської цінності об'єктів, їх просторово-часових характеристик, економічних можливостей освоєння.

Рекреаційні ресурси (за М.С. Мироненком) [11] – це компоненти географічного середовища і об'єкти антропогенної діяльності, які, завдяки таким властивостям, як унікальність, історична, чи художня цінність, оригінальність, естетична привабливість і лікувально-оздоровча значимість, можуть використовуватися для різних видів і форм рекреаційної діяльності.

Рекреаційні ресурси (за М.Ф. Реймерсом) [15]– це частина природних і культурних

ресурсів, що забезпечує відпочинок, як засіб підтримки і відновлення працездатності і здоров'я людей.

О.О. Бейдик дає таке визначення рекреаційним ресурсам [7] – це об'єкти та явища природного і антропогенного походження, що їх використовують для туризму, лікування, відпочинку, і які впливають на територіальну організацію рекреаційної діяльності, формування рекреаційних районів (центрів), їх спеціалізацію та економічну ефективність. Тобто, рекреаційні ресурси – сукупність природних, природно-технічних, соціально-економічних комплексів та їх елементів, що сприяють відновленню та розвитку фізичних і духовних сил людини, її працездатності, і які при сучасній і перспективній структурі рекреаційних потреб і техніко-економічних можливостях використовують для прямого і непрямого споживання та виробництва курортних і туристичних послуг.

Подібне визначення рекреаційним ресурсам дає В.А. Трешніков [6] – природні і антропогенні об'єкти, які при сучасному рівні розвитку виробничих сил можуть використовуватись для задоволення рекреаційних потреб суспільства і організації галузі народного господарства, що спеціалізується на рекреаційному обслуговуванні населення.

Традиційно в якості рекреаційних ресурсів називають перш за все компоненти природного або культурного ландшафту, відповідно виділяються кліматичні, водні, гідромінеральні, лісові, орографічні і інші ресурси [16]. При цьому нерідко в якості ресурсів розглядають лише ті природні об'єкти, які послужили причиною самого факту здійснення рекреаційних подорожей (комфортний клімат, водойма, лісовий масив). Поміж тим кожна з субгалузей рекреаційного господарства пов'язана, як правило, не з одним, а з багатьма природними комплексами чи об'єктами, які виступають в якості елементарних ресурсів. Таким чином, виникає необхідність в виділенні сукупності ресурсів, тобто сукупності компонентів природного і культурного ландшафту, що визначає можливість організації певних рекреаційних занять. Кожне поєднання рекреаційних ресурсів включає дві групи елементарних рекреаційних ресурсів.

Перша група визначається структурою циклів рекреаційних занять. Уявлення про комфортність відпочинку доповнюється просторовими і часовими критеріями, що впливають з вимог ефективності організації заходів рекреаційного господарства – санаторіїв, будинків відпочинку і т.д. До першої групи відносяться кліматичні, гідромінеральні, гідрографічні (морські акваторії та внутрішні водойми), флористичні та інші види ресурсів.

Друга група визначається структурою рекреаційно-господарського циклу функціонування рекреаційного господарства. До неї входять енергетичні, водні ресурси, які безпосередньо не пов'язані з рекреаційною діяльністю, але необхідні для функціонування підприємств рекреаційного господарства.

Аналізуючи всі ці визначення, важко не погодитися з М.М. Поколодною [13] стосовно того, що рекреаційні ресурси – це категорія історико-економіко-історична, бо в залежності від зміни певних історичних умов відбувається поява нових видів рекреаційної діяльності, що в свою чергу призводить до змін уявлень як про необхідний обсяг використовуваних ресурсів, так і про їх якісний стан. Обсяг і зміст рекреаційних ресурсів залежить від рівня організації рекреаційної діяльності і від того, здійснюється вона в межах одного підприємства відпочинку, рекреаційного району чи рекреаційної галузі в цілому. Визначення складу рекреаційних ресурсів ускладнюється різноякісністю і різним генезисом ресурсів в залежності від місця, часу й суспільних відносин. За генезисом М.М. Поколодною виділено чотири типи рекреаційних ресурсів: природні, природно-антропогенні, історико-культурні, інфраструктурні і екологічний блок.

В функціонуванні територіальних рекреаційних систем провідна роль належить реалізуючим факторам, тобто тим, які забезпечують саму можливість організації відпочинку. На перше місце в цьому випадку виходять природні рекреаційні ресурси, як база розвитку,

що визначає на відповідному історичному етапі спеціалізацію території.

Рекреація як вид діяльності має чітко виражену природно-ресурсну орієнтацію. Природні ресурси є провідним фактором, що визначає рекреаційне використання території. Від того, яким набором природних ресурсів володіє територія, залежить організація видів і форм рекреаційної діяльності.

Як зауважує М.С. Мироненко [4], правомірність віднесення ряду природних тіл, елементів, компонентів і їх властивостей до категорії природних рекреаційних ресурсів обумовлена не лише їх прямим (мінеральні води, лікувальні грязі) і опосередкованим використанням (естетичні властивості ландшафтів), але й потрапляння їх в сферу матеріальної діяльності місцевого населення тієї території, де розвивається рекреаційна функція. Від того, наскільки рівноправно ці ресурси поряд з іншими ресурсами матеріальної діяльності будуть включені в господарський обіг, настільки буде ефективним відпочинок.

Не дивлячись на те, що цілий ряд науково-дослідних інститутів займається вивченням природних рекреаційних ресурсів, в вітчизняній і зарубіжній науковій літературі досі немає єдності поглядів з приводу їх сутності і класифікації. Одні автори відносять до природних рекреаційних ресурсів властивості окремих компонентів природи або в цілому природних комплексів. Інші розглядають природні рекреаційні ресурси як «специфічні споживацькі цінності» чи елементи природного середовища і антропогенної діяльності, котрі при певних умовах можуть використовуватись для організації рекреаційної діяльності. Під природними рекреаційними ресурсами також розуміють специфічну комбінацію природних можливостей навколишнього середовища і потреб людини в її використанні для відпочинку. Розглянемо деякі визначення ПРР.

С.А. Генсірук, М.С. Нижник виділяють природні рекреаційні ресурси як сукупність природних елементів навколишнього середовища (ресурси літо-, гідро-, біосфери і клімату), які на даному рівні розвитку суспільства можуть використовуватися для організації відпочинку, оздоровлення і туризму, задоволення фізичних, естетичних і пізнавальних потреб людини [5].

М.С. Нудельман [12] розділяє поняття природні рекреаційні ресурси і рекреаційні умови. Природні рекреаційні ресурси – це природні територіальні комплекси, окремі компоненти природного середовища і їх речовинні складові, які володіють сприятливими для рекреаційної діяльності якісними і кількісними параметрами і служать, або мають всі передумови послужити матеріальною основою для організації відпочинку, туризму, лікування і оздоровлення людей. До таких ресурсів відносяться лікувальні речовини (мінеральні води, грязі, озокерит), природні комплекси, що володіють лікувальними і оздоровчими властивостями багаточільового призначення (ліси, аквальні комплекси, лікувальні кліматичні місцевості). А природні рекреаційні умови можна визначити як компоненти і властивості природного середовища, які сприяють рекреаційній діяльності, але не є її матеріальною основою (естетичність, пейзажне різноманіття ландшафтів, кількість сонячних днів в році, тривалість залягання снігу в горах і т.п.).

Атори монографії “Природные рекреационные ресурсы, состояние окружающей среды и экономико-правовой статус прибрежных курортов” [14] визначають природні рекреаційні ресурси як комплекс фізичних, біологічних і енергоінформаційних елементів і сил природи, які використовуються в процесі відновлення і розвитку фізичних і духовних сил людини, її працездатності і здоров'я.

Природні рекреаційні ресурси можна класифікувати таким чином: 1) за походженням; 2) за видами рекреаційного використання; 3) за вичерпністю (швидко вичерпні, повільно вичерпні, невичерпні); 4) за можливістю самовідтворення і культивування (відтворювальні, відносно відтворювальні і невідтворювальні) [15].

Залучення природних ресурсів в процес рекреаційної діяльності може бути різноманітним за характером: 1) сприйматися візуально – пейзажі, екскурсійні об'єкти; 2)

використовуватися без прямого витрачання; 3) безпосередньо витрачатися в процесі рекреації.

В першому випадку рекреаційна діяльність не чинить негативного впливу на природне середовище, в другому – природні рекреаційні ресурси зазнають впливу, змін і деградації, а в третьому випадку природні рекреаційні ресурси можуть виснажуватися і навіть зникати при нераціональному використанні. Градація природних ресурсів за їх використанням відповідно визначає ступінь їх необхідного відновлення. В першому випадку відновлення природних рекреаційних ресурсів не потребується, в другому – вимагається часткове відновлення, в третьому – повне відтворення [14].

За походженням природні рекреаційні ресурси діляться на фізичні, біологічні і енергоінформаційні (Рис. 1).

Фізичні рекреаційні ресурси – це всі компоненти неживої природи, що відносяться до фізико-географічних ресурсів (геологічні, геоморфологічні, кліматичні, гідрологічні).

Біологічні рекреаційні ресурси – це всі компоненти живої природи, які включають в себе ґрунтові, фауністичні і флористичні ресурси.

Енергоінформаційні рекреаційні ресурси являють собою специфічні поля ноосферної природи, які служать факторами атрактивності (привабливості) місцевості, чи ландшафту і тривалий час впливають на психофізичний (емоційний і духовний) стан людини. Цей тип ресурсів є основою для розвитку культурного і релігійного туризму.

Всі ці види природних рекреаційних ресурсів нерозривно пов'язані між собою потоками речовини та енергії і формують в сукупності комплексні рекреаційні ресурси, або ресурси природно-територіальних рекреаційних комплексів, які діляться на природно-континентальні і природно-аквальні. Кожен і них ділиться на природні (заповідники, долини рік і т.д.), природно-антропогенні (парки, сквери, лісопарки, національні парки і т.д.) і унікальні природні [14]. Унікальні природні комплексні рекреаційні ресурси виділені з природних і природно-антропогенних штучно. Це пов'язано з тим, що для розвитку рекреаційно-орієнтованої економіки унікальні ресурси мають виключно важливе значення, оскільки вони є найбільш привабливими туристичними об'єктами. Дещо подібний за змістом, але більш розширений термін “суперточка – тур” ми зустрічаємо у О.О. Бейдика – це точкова територія, яка поєднує унікальні природні та суспільні ресурси, займає домінуючу висоту і характеризується суттєвою соціально-історичною значимістю подій, що відбувались (відбуваються) в її межах або в межах простору, що візуально сприймається з неї. Цьому простору притаманне, як правило, високе пейзажне різноманіття, сполучення природних компонентів, атрактивність ландшафту [2].

О.О. Бейдик також виділив природно-географічні і природно-антропогенні рекреаційні ресурси. До природно-географічних рекреаційно-туристських ресурсів він відносить об'єкти та явища натурального походження, залучені у сферу рекреації та туризму.

До природно-антропогенних рекреаційно-туристських ресурсів відносяться геосистеми, до складу яких входять природні і антропогенні об'єкти, що використовуються в рекреаційному господарстві – заповідники, заказники, національні природні парки і інші об'єкти природно-заповідного фонду.

Кожен тип природних рекреаційних ресурсів володіє власними ознаками і властивостями, на основі яких виділяються види: 1) за можливістю використання (прямі і опосередковані); 2) за ступенем атрактивності (привабливості); 3) за лікувально-оздоровчими властивостями; 4) за історичною і еволюційною унікальністю (пам'ятки природи, ендемічні і реліктові форми); 5) за екологічними критеріями.

Під прямими рекреаційними ресурсами розуміють ті тіла і сили природи, які безпосередньо сприяють відновленню і розвитку фізичних і духовних сил людини. До них відносяться геоморфологічні, кліматичні, гідрологічні, енергоінформаційні, флористичні, фауністичні і комплексні. Опосередковані рекреаційні ресурси впливають на формування

прямих. До них відносяться геологічні, ґрунтові, частково геоморфологічні, енергоінформаційні, флористичні і фауністичні.

Класифікують природні рекреаційні ресурси і за критерієм обов'язковості їх використання. Виділяються технологічно обов'язкові, або необхідні, і технологічно необов'язкові, або супутні, природні рекреаційні ресурси.

Розглянемо окремі типи природних рекреаційних ресурсів більш детально.

Кліматичні природно-рекреаційні ресурси є одним з провідних видів ПРР, що обумовлюють просторову організацію відпочинку. При оцінці клімату, як рекреаційного ресурсу, необхідно виявити ступінь його сприятливого впливу на людину, на її здоров'я. Найбільш сильно вплив клімату проявляється через реакцію людини на погоду, тобто на комплекс геофізичних (освітленість, тривалість світлої частини доби, прихід сумарної сонячної і ультрафіолетової радіації, прозорість повітря і ін.) і метеорологічних (температура повітря і його вологість, швидкість вітру, хмарність і ін.). Природно, що при різних видах сезонної рекреаційної діяльності, а також при кліматотерапії оцінки ступеня сприятливості однієї і тої ж погоди для організму людини неоднакові. Літня рекреаційна діяльність висуває одні вимоги до погодних умов, зимова – зовсім інші. Погоди для кліматолікування оцінюються за їх впливом на хвору людину при її знаходженні на відкритому повітрі в стані спокою (аеро- і геліотерапія) і можуть бути комфортними (найсприятливішими), чи відносно сприятливими, ніж при активному туризмі і відпочинку здорових людей [16]. Найкращий – сприятливі кліматичні умови протягом 9,5-10,5 місяця: тепле літо і помірно холодна зима з стійким сніговим покривом або спекотне тривале літо і коротка тепла зима без стійкого снігового покриву. Добрий – сприятливі кліматичні умови протягом 7-9 місяців: спекотне і сухе літо і м'яка зима зі стійким сніговим покривом. Задовільний – сприятливі кліматичні умови протягом 3-6,5 місяця: прохолодне дощове літо і м'яка зима з нестійким сніговим покривом або спекотне засушливе літо і сувора зима. Поганий – сприятливі кліматичні умови менше 3 місяців: спекотне засушливе літо і нестійка зима з незначним сніговим покривом, або без нього. Дуже поганий – сприятливі кліматичні умови протягом 1-2 місяців: коротке прохолодне літо і тривала зима або спекотне літо і безсніжна зима [21].

Гідрологічні рекреаційні ресурси включають в себе два основних підтипи [20]: рекреаційні ресурси поверхневих вод, гідромінеральні рекреаційні ресурси підземних вод. До рекреаційних ресурсів поверхневих вод належать ріки, озера, ставки, водосховища, які є придатними для відпочинку населення на всій своїй протяжності, або частково (для пляжно-купального відпочинку, водного туризму, веслування на човнах, парусного спорту і т.п.). Гідромінеральні ресурси є сприятливими для курортного лікування. Найкращі – теплі моря з температурою води вище +17⁰С протягом 3-4 місяців. Добрі – теплі озера, водосховища, крупні ріки і прохолодні моря з температурою води близько +16⁰С протягом 2-3 місяців. Задовільні – прохолодні озера, водосховища, річки і холодні моря. Погані - теплі малі ріки, прохолодні великі ріки, холодні озера і водосховища. Вельми погані – холодні водойми і прохолодні малі ріки з температурою води нижче +12⁰С [21].

Геологічні рекреаційні ресурси – це елементи геологічного середовища, які володіють лікувальними властивостями, особливою науковою, психолого-естетичною цінністю і використовуються для відновлення духовних і фізичних сил людини. Взагалі геологічні ресурси відносяться до вичерпних (наприклад, родовища лікувальних грязей – пелоїдів). Але, якщо говорити про геологічні природно-рекреаційні ресурси, які сприймаються візуально і є елементом атрактивності (наприклад, гірські вершини в складі ландшафтів), або використовуються без прямого витрачання (наприклад, екскурсії в печерах, або по гірських каньйонах), вони невичерпні. Як зазначає О.О. Бейдик [2], особливе місце в блоці фундаментальних ресурсних факторів належить геологічним рекреаційним ресурсам – пам'яткам, геосайтам (це геологічне або геоморфологічне місцезнаходження, територія чи ландшафт визначної цінності, що має важливе значення для розуміння геологічної історії

країни, регіону, континенту, планети), карстовим проявам, спелеоресурсам, які мають науково-пізнавальне, культурно-історичне, спортивне значення.

Геоморфологічні рекреаційні ресурси - це поєднання елементів, форм і типів рельєфу, які мають різний генезис, вік і еволюцію, володіють науковою, медично-біологічною і психолого-естетичною цінністю і використовуються для задоволення потреб людей в рекреації. Залучення геоморфологічних ресурсів в процес рекреаційної діяльності може бути різноманітним за характером: 1) як елемент атрактивності може сприйматися візуально - пейзажі, екскурсійні об'єкти; 2) як база розміщення об'єктів рекреаційного призначення, в результаті чого ці ресурси піддаються впливу, змінам і деградації. Характер рельєфу впливає на різні види рекреаційної діяльності, визначає естетичні властивості пейзажів, умови сонячного освітлення, можливості будівництва. Кожному типу рельєфу відповідає певний тип рекреаційної спеціалізації [14]. Найкращий – гірський (до висоти 2000 м над рівнем моря), передгірський, пересічний: пагорбово-грядовий, ерозійно-розчленований. Добрий – сходинокво-пересічний, ерозійно-розчленований. Задовільний – пагорбовий, слабо пересічний. Поганий – площинно-пагорбовий. Вельми поганий – площинний і гірський (важкодоступні місцевості) [21].

Біотичні рекреаційні ресурси – це ресурси живої природи, сприятливі як для лікування та оздоровлення, так і задоволення духовних потреб людини та організації окремих видів туризму (мисливські тури, фіш-тури тощо). В структурі біотичних рекреаційних ресурсів важливе місце займають лісові ресурси. С.А. Генсірук, М.С. Нижник вважають, що практично всі ліси, придатні для організації в них відпочинку і оздоровлення населення, являються рекреаційними, використання яких обумовлене наявністю унікальних природних комплексів з мальовничими ландшафтами, багатим рослинним і тваринним світом [5]. А в монографії “Рекреационные ресурсы СССР: Проблемы рационального использования” [16] групою авторів виділено дві категорії лісів, що використовують для рекреації. До першої відносяться рекреаційні ліси, що виконують переважно рекреаційні функції (парки і лісопарки в містах і приміських зонах, окремі ділянки ПНП, що призначені для відпочинку відвідувачів). Важливою якісною характеристикою рекреаційних лісів є їх підготованість до масового відпочинку, що досягається при загальному благоустрої території, насиченості її дорожньо-стежковою мережею і т.д. До другої категорії відносяться ліси, які лише частково використовуються з рекреаційною метою, тоді як їх основне призначення може бути іншим (експлуатаційним, водоохоронним, ґрунтозахисним). Найкраща лісова рослинність – сухі соснові, широколистяні ліси, а також змішані з домішками субтропічних видів. Добра – сухі темнохвойні листяні, кедрові, дрібнолисті ліси. Задовільна – частково заболочені темнохвойні, листяні і змішані ліси. Погана – притундрові березові рідколісся, далекосхідні листяні ліси в поєднанні з болотними угрупованнями. Дуже погана - заболочені ліси, арктичні і гірські лісотундри, ліси по болотах [21].

В результаті аналізу терміну “природні рекреаційні ресурси” можна прийти до висновку, що на сьогоднішній день немає однозначного трактування цього терміну (так само, як і термінів “рекреація”, “рекреаційні ресурси”, “природно-рекреаційний потенціал”), існує певна невизначеність щодо ознак, за якими характеризуються природні рекреаційні ресурси, є різні підходи щодо того, які саме об'єкти, явища і сили природи повинні виступати в якості природних рекреаційних ресурсів. Це пов'язано, на нашу думку, як з тим, що рекреаційна географія, як наука, є ще порівняно молодою, і процес формування свого власного поняттєво-термінологічного апарату ще не завершився, він продовжує поглиблюватися і розширюватися, а також і міжпредметністю досліджень рекреаційних ресурсів (окрім рекреаційної географії їх досліджують різні галузі природничих і суспільних наук: соціологія, економіка, медицина і ін.), і, відповідно, різними підходами до поняттєво-термінологічного відображення їх суті. Тому, виявлення нових типів природних рекреаційних ресурсів, розширення самого змісту поняття “природні рекреаційні ресурси” -

це процес неминучий, оскільки пов'язаний з процесами освоєння нових районів, змінами в староосвоєних районах, а також зміною соціально-економічного укладу країни. Зокрема, розвиток нетрадиційних видів рекреаційної діяльності (екстремальних видів і ін.), також сприятиме виокремленню нових типів природних рекреаційних ресурсів.

Література:

1. *Багрова Л.А., Багров Н.В., Преображенский В.С.* Рекреационные ресурсы (подходы к анализу понятия). // Изв. АН СССР. Серия География. 1977. №2 – С. 5-12.
2. *Бейдик О.О.* Методологія та методика аналізу рекреаційно-туристських ресурсів України: Автореф. дис...доктора географ. наук: 11.00.02 /КНУ імені Тараса Шевченка – Київ, 2004. – 23 с.
3. *Блага М.М.* Рекреаційно-ресурсний потенціал і фактори його використання.//Укр. геогр. журн. – 2000. -№2. – С.28-30.
4. *Валев Э.Б., Мироненко Н.С., Нефедова В.Б.* Некоторые проблемы развития рекреационной географии.// Вестник Московского университета: Серия 5 География: И-во Московского университета, №1, 1986. –С.31-35
5. *Генсірук С.А., Нижник М.С., Возняк Р.Р.* Рекреационное использование лесов. – К.:Урожай, 1987. – 245с.
6. Географический энциклопедический словарь (ред. *Трешников В.А.*) – М.: «Советская энциклопедия», 1988. – 431с.
7. Географічна енциклопедія України: В 3-х томах. – Київ, 1990. т.3: П-Я – С.119-122, 313.
8. Карпатский рекреационный комплекс / Под ред. *М.И.Доллинего, М.С.Нудельмана, К.К.Ткаченка* и др. – Киев: Наукова думка, 1984. – 145с.
9. *Котляров Е.А.* География отдыха и туризма: формирование и развитие ТРК. –Москва: Мысль, 1978 – 229с.
10. *Лиханов Б.Н., Преображенский В.Г., Веденин А.Ю., Зорин И.В., Мухина Л.И.* География рекреационных систем и их районирование. // Теоретические основы текреационной географии - М., 1975
11. *Мироненко Н.С., Твердохлебов И.Т.* Рекреационная география. – М.: Изд-во МГУ, 1981. – 286с.
12. *Нудельман М.С.* Социально-экономические проблемы рекреационного природопользования. – Киев: Наукова думка, 1987. – 125с.
13. *Поколюдна М.М.* Рекреаційні ресурси Харківської області, їх географічна характеристика та раціональне використання: Автореферат дис...канд. географ. наук: 11.00.11/Тавр. нац. ун-т імені В.І.Вернадського – Сімферополь, 2003. -20с.
14. Природные рекреационные ресурсы, состояние окружающей среды и экономико-правовой статус прибрежных курортов / *М. М. Амирханов, Н. С. Лукашина, А. П. Трунев* и др. — М.: ОАО "Издательство "Экономика", 1997. — 207 с.
15. *Реймерс Н.Ф.* Природопользование: словарь-справочник. – М.: Мысль, 1990. – 637с.
16. Рекеационные ресурсы СССР: Проблемы рационального использования/ Под ред. *Веденина Ю.А.* и др. – М: Наука, 1990. – 168с.
17. *Сазыкин А.М.* Полевые заметки географа о проблемах терминологии в рекреационной географии и туризме.// Туризм на Дальнем Востоке: Бизнес, инвестиционные стратегии, образование и экология. Материалы региональной научно-практической конференции Дальтур – 2001, 16-17 мая 2001г. – Владивосток, 2002.-С.306-310.
18. *Смаль І.В., Смаль В.В.* Рекреація, туризм і дозвілля: тлумачення і співвідношення понять. // Педагогічні та рекреаційні технології в сучасній індустрії дозвілля. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Київський національний університет культури і мистецтв. 4-6 червня 2004р.
19. Теоретические основы рекреационной географии. – М., 1975
20. *Царик Л.П., Чернюк Г.В.* Природні рекреаційні ресурси: методи оцінки і аналізу (на прикладі Тернопільської області) – Тернопіль: Підручники і посібники, 2001. – 188с.
21. *Фоменко Н.В.* Рекреаційні ресурси та курортологія. Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – 312 с.

Summary:

Novitska S.R. CONCEPT-TERMINOLOGY SYSTEM OF RESEARCH OF NATURAL RECREATIONAL RESOURCES.

The concept-terminology system is developed, in relation to research of term “natural recreational resources” and terms direct-coupled with him “recreation”, “recreational resources”, “natural recreational potential”, to consider classifications of natural recreational resources.

Надійшла 06.11.2008р.